

ТРАНСПОРТНИЙ ЗАСІБ – ПРЕДМЕТ, ЗНАРЯДДЯ ЧИ ЗАСІБ ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 286 КК УКРАЇНИ?

Шевчук В.В.,

*суддя Славутського міськрайонного суду,
аспірант кафедри кримінального права і кримінології
Львівського державного університету внутрішніх справ
ORCID: 0009-0005-4897-1302*

Шевчук В.В. Транспортний засіб – предмет, знаряддя чи засіб вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 286 КК України?

Кримінально-правова норма, яка передбачена ст. 286 КК України, сформульована як порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами. З'ясовано, що у кримінально-правовій доктрині неоднозначно вирішується питання щодо місця транспортного засобу у структурі ознак складу кримінального правопорушення. Деякі наукові позиції висловлюються як безапеляційні, що свідчить про недостатню увагу до цього питання.

Проведено текстуальний аналіз законодавчої дефініції поняття «транспортні засоби», яка передбачена у примітці до ст. 286 КК України. Констатовано, що в контексті визначення змісту транспортного засобу як ознаки складу кримінального правопорушення слід встановити відповідність ознакам родового поняття «транспортний засіб», яке передбачено Правилами безпеки дорожнього руху, а також спеціальним ознаками – наявність двигуна, за допомогою якого приводиться у рух засіб або електродвигуна потужністю понад 3 кВт, тоді як деякі інші види транспорту можуть пересуватися і без наявності такого. Встановлено практичні аспекти врахування змісту примітки до ст. 286 КК України у судовій практиці.

Розглянуто питання про співвідношення таких ознак складу кримінального правопорушення як предмет, засоби та знаряддя вчинення кримінального правопорушення. Встановлено значення використання транспортних засобів у механізмі заподіяння істотної шкоди об'єкту складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 286 КК України. Акцентовано, що використання транспортного засобу слід визнавати динамічною ознакою розглядуваного складу кримінального правопорушення. Зроблено висновок, що транспортний засіб у конструкції цього складу є знаряддям вчинення кримінального правопорушення, що обумовлюється таким: а) за допомогою транспортного засобу здійснюється безпосередній фізичний вплив на потерпілого, а отже використання цього знаряддя включено законодавцем у механізм заподіяння шкоди безпосередньому об'єкту; б) характер суспільно небезпечного діяння у структурі об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 286 КК України, обумовлює доцільність використання допоміжного знаряддя – транспортного засобу.

Ключові слова: кримінальне законодавство, кримінальна відповідальність, кримінально-правова норма, кримінальне правопорушення, склад кримінального правопорушення, предмет складу кримінального правопорушення, знаряддя кримінального правопорушення, транспортний засіб, бланкетна норма, вдосконалення кримінального законодавства.

Shevchuk V.V. Is a vehicle an object, instrument or means of committing a criminal offense under Article 286 of the Criminal Code of Ukraine?

The criminal law provision provided for in Art. 286 of the Criminal Code of Ukraine is formulated as a violation of the rules of road safety or operation of transport by persons driving vehicles. It is established that the criminal law doctrine is ambiguous in resolving the issue of the place of a vehicle in the structure of elements of a criminal offense. Some scientific positions are expressed as categorical, which indicates insufficient attention to this issue.

The author conducts a textual analysis of the legislative definition of the concept of “vehicle” provided for in the note to Article 286 of the Criminal Code of Ukraine. It is stated that in the context of determining the content of a vehicle as a sign of a criminal offense, it is necessary to establish compliance with the features of the generic concept of “vehicle” provided for by the Road Traffic Safety Rules, as well as with the special features – the presence of an engine which drives a vehicle or an electric motor with a power of more than 3 kW, while some other types of vehicles can move without such an engine. The author identifies the practical aspects of taking into account the content of the note to Article 286 of the Criminal Code of Ukraine in court practice.

The author considers the issue of correlation between such features of a criminal offense as the object, means and instruments of a criminal offense. The author establishes the importance of vehicle use in the mechanism of causing substantial damage to the object of a criminal offense under Article 286 of the Criminal Code of Ukraine. It is emphasized that the use of a vehicle should be recognized as a dynamic feature of the criminal offense under consideration. The author concludes that a vehicle in the construction of this *corpus delicti* is an instrument of a criminal offense, which is due to the following: a) a vehicle has a direct physical impact on the victim, and therefore the use of this instrument is included by the legislator in the mechanism of causing damage to the direct object; b) the nature of a socially dangerous act in the structure of the objective side of the *corpus delicti* under Article 286 of the Criminal Code of Ukraine makes it expedient to use an auxiliary instrument.

Key words: criminal law, criminal liability, criminal law provision, criminal offense, *corpus delicti* of a criminal offense, object of a *corpus delicti* of a criminal offense, instrument of a criminal offense, vehicle, blanket provision, improvement of criminal law.

Постановка проблеми. Законодавча дефініція складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 286 КК України сформульована як порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами. Непотребує додаткового аргументування позиція про те, що правильне встановлення змісту ознак кожного елементу складу кримінального правопорушення має важливе значення для кваліфікації та доведеності вини особи у процесі досудового розслідування та судового розгляду справи. Відображаючи вказівку на транспортний засіб у законодавчому формулюванні кримінально-правової норми, тим самим законодавець ставить перед науковцями та правозастосовними органами завдання, з’ясувати, з яким елементом складу кримінального правопорушення ця ознака є функціонально пов’язаною та який спосіб та метод доказування має бути обраний. Цей аспект кримінально-правового регулювання є дискусійним та потребує додаткового аргументування.

Опрацювання **стану дослідження** ознак складу порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами дозволяє висновити, що до розроблення змісту кримінально-правових ознак транспортного засобу у складі кримінального правопорушення, передбаченого ст. 286 КК України, зверталися В.В. Бесчастна, О.О. Дудоров, З.А. Загинець-Заболотенко, Я.В. Матвійчук, В.А. Мисливий, В.О. Навроцький, В.І. Осадчий та ін. Разом з тим, відсутня єдина теоретична концепція щодо кримінально-правового статусу транспортного засобу у конструкції складу кримінального правопорушення.

Метою наукової статті є на підставі структурного аналізу конструкції порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту визначитися із питанням – транспортний засіб – предмет, засіб чи знаряддя цього складу кримінального правопорушення.

Вклад основного матеріалу. У доктрині кримінального права вчення про склад кримінального правопорушення формується за допомогою обов’язкових та факультативних ознак. Група останніх притаманна не усім складам кримінальних правопорушень, які, своєю чергою, можуть змінити свій статус у спосіб передбачення їх законодавцем у конструкції конкретного складу кримінального правопорушення. В окремих випадках трансформація в обов’язкові ознаки відбувається у зв’язку з тим, що їх наявність впливає зі змісту конкретної кримінально-правової норми.

Якщо розглядати предмет, засоби та знаряддя вчинення кримінального правопорушення, то кримінально-правова доктрина визначає їх різне функціональне призначення. Предмет – ознака об’єкта складу кримінального правопорушення, засоби та знаряддя – об’єктивної сторони складу кримінального правопорушення.

В контексті ознак складу порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту, особами, які керують транспортними засобами, думки науковців є полярними. Так,

В.В. Ємельяненко вважає, що предметом посягання, передбаченого ст. 286 КК України, є транспортний засіб, уточнення щодо якого сформульовано у примітці до цієї статті [1, с. 400]. Аналогічну позицію висловлює О.В. Микитчик [2, с. 641]. В.А. Мисливий стверджує, що транспортний засіб виступає обов'язковим атрибутивним елементом суспільних відносин у сфері функціонування транспорту. У зв'язку з цим, вчений резюмує, що для кримінально-правової теорії та практики застосування ст. 286 КК України важливе значення має оптимальне визначення транспортного засобу як предмета вказаних злочинів [3, с. 188]. Іншу сторону цього питання обіймає В.В. Бєсчастна, яка не наводячи додаткових аргументів, відносить транспортний засіб до знарядь вчинення цього кримінального правопорушення [4, с. 104].

Законодавча дефініція поняття «транспортний засіб» передбачена у примітці до ст. 286 КК України. Під транспортними засобами в цій статті та статтях 268-1, 287, 289 і 290 слід розуміти всі види автомобілів, трактори та інші самохідні машини, трамваї і тролейбуси, а також мотоцикли та інші механічні транспортні засоби. За текстуальною спрямованістю вона є комплексною, оскільки поширює свою дію, зокрема, і на ст. ст. 286-2, 289 і 290 КК України, бланкетною – бо потребує звернення до регулятивного законодавства у сфері дорожнього руху та описовою – бо дає зміст законодавчого поняття. Це визначення звужує категорію поняття «транспортні засоби» лише до механічних їх видів. Дефініція не є вичерпною, оскільки для з'ясування ознак механічного транспортного засобу слід звернутися до пункту 1.10 Правил безпеки дорожнього руху, в якому визначено родові поняття механічного транспортного засобу, яким визнається транспортний засіб, що приводиться в рух з допомогою двигуна. Цей термін поширюється на трактори, самохідні машини і механізми, а також тролейбуси та транспортні засоби з електродвигуном потужністю понад 3 кВт [5].

Щодо обсягу поняття «транспортний засіб» висловлюються є різні думки. З.А. Загинеї, робить висновок про те, що дефініція поняття «інші механічні транспортні засоби» у Правилах дорожнього руху не може однозначно запозичуватися для визначення транспортного засобу як предмета злочину, передбаченого у ст.ст. 286, 287, 289 290 КК, оскільки конкретизуючи поняття («мотоцикл»), яке передбачено законодавцем, обмежує і зміст узагальнюючого терміна («інші механічні транспортні засоби») [6, с. 155]. В.В. Ємельяненко вважає, що термінологічним зворотом «інші механічні транспортні засоби» в контексті складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 286 КК України охоплюються транспортні засоби, які приводяться в рух за допомогою двигуна незалежно від його виду, за винятком електродвигуна потужністю до 3 кВт включно. До предметів цього кримінального правопорушення автор також відносить і мопед, тобто двоколісний транспортний засіб, який має двигун з робочим об'ємом до 50 куб. см. або електродвигуном потужністю до 4 кВт (а якщо він з електродвигуном, то має бути потужність більше 3 кВт) [1, с. 401]. Вказана авторська позиція базується на правовому висновку Верховного Суду, який у постанові від 01 березня 2018 року у справі № 278/3362/15-к провадження № 51-877км18 зазначає, що транспортний засіб з електродвигуном вважається механічним за умови, що потужність двигуна більша, ніж 3 кВт. Водночас для транспортних засобів з двигуном внутрішнього згорання жодних обмежень щодо технічних характеристик останнього не передбачено Резюмується, що будь-який транспортний засіб, що приводиться у рух за допомогою двигуна, незалежно від його робочого об'єму належить до механічних транспортних засобів [7].

Не будь-який транспортний засіб буде визнаватися механічним. Враховуючи характеристики транспортного засобу, вироком Шевченківського районного суду м. Запоріжжя від 19 квітня 2021 року у справі № 336/7734/20 провадження № 1кп/354/2021, за ч. 1 ст. 291 КК України, а саме як порушення чинних на транспорті правил, що забезпечують рух, що спричинило тяжкі наслідки, було кваліфіковано діяння ОСОБА_3, яка керуючи електричним самокатом «Xiaomi Mi Electric Scooter M365» здійснюючи рух по тротуару, який розташований вздовж проїзної частини, вчинила наїзд на пішохода ОСОБА_6, в результаті чого їй було спричинено через необережність середньої тяжкості тілесних ушкоджень. Суд констатував, що в даній дорожній ситуації дії ОСОБА_3 не відповідають вимогам п. 11.13 Правил безпеки дорожнього руху України, відповідно до якого забороняється рух транспортних засобів по тротуарах і пішохідних доріжках, крім випадків, коли вони застосовуються для виконання робіт або обслуговування торговельних та інших підприємств, розташованих безпосередньо біля цих тротуарів або доріжок, за відсутності інших під'їздів і за умови виконання вимог пунктів 26.1-26.3 цих Правил [8].

Примітка до ст. 286 КК України подає дефініцію транспортного засобу, але не дозволяє прив'я-

зати цю ознаку до конкретного елемента складу кримінального правопорушення. Відмежування предмета складу кримінального правопорушення від засобів та знарядь є дискусійною науковою проблемою. Насамперед слід зауважити, що в науковців відсутня єдність по-перше, щодо відмежування засобів від знарядь, а по-друге, щодо доцільності виділення у системі ознак об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення і засобів, і знарядь вчинення кримінального правопорушення. Не розділяють цих ознак і розробники проекту Кримінального кодексу України, оскільки у ст. 2.2.8 зазначається таким чином: «знаряддям (засобом) кримінального правопорушення є визначені цим Кодексом річ, інформація або енергія, які використовуються суб'єктом для вчинення діяння щодо об'єкта, потерпілої особи чи предмета або для полегшення вчинення кримінального правопорушення» [9].

М.І. Панов поділяє засоби на знаряддя та інші засоби. На думку вченого, спільним для цих ознак є те, що, вони застосовуються особою, яка скоїла кримінальне правопорушення, при вчиненні суспільно небезпечного діяння. Знаряддя – це засоби, які справляють фізичний (як правило, руйнівний) вплив на матеріальні об'єкти. Поняття «інших засобів» не наводиться, лише вказуються деякі приклади їх використання при вчиненні кримінального правопорушення [10, с. 161]. Наукова позиція є дещо спірною, оскільки запропоновані визначення є дуже умовними та не дають чіткої картини для розуміння цих ознак, що своєю чергою не сприятиме індивідуалізації покарання за вчинене кримінальне правопорушення. Як видається суспільна небезпека діяння, при якому застосовуються засоби або знаряддя, є різною.

Функціональне призначення засобів та знарядь як ознак складу кримінального правопорушення є різним. Все ж таки є доцільність їх розмежування. Разом з тим, їх об'єднує те, що вони можуть бути використані при вчиненні кримінального правопорушення, а саме засоби – для спрощення його вчинення, а знаряддя – для безпосереднього заподіяння істотної шкоди об'єкту складу кримінального правопорушення. На відміну від засобів та знарядь, А.А. Музика та Є.Ф. Лашук, пропонують називати «предметом злочину «пасивні» матеріальні цінності, оскільки саме з приводу предмета злочину та шляхом безпосереднього впливу на нього (або без такого впливу) вчиняється відповідне посягання – нерідко за допомогою знарядь і засобів вчинення злочину» [11, с. 150]. А.В. Алієва зазначає, що «предмет кримінального правопорушення є зовнішньою щодо кримінального правопорушення річчю матеріального світу, що виникає, розвиває, змінюється за власними законами, що не залежать від волі суб'єкта кримінального правопорушення. Засоби і знаряддя вчинення кримінального правопорушення – це речі та процеси, опосередковані діянням суб'єкта кримінального правопорушення, залучені до нього, виготовлені, пристосовані тощо» [12, с. 13].

Проектуючи доктринальні положення на конструкцію складу порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами, слід визначити роль транспортного засобу у механізмі заподіяння шкоди об'єкту цього складу кримінального правопорушення. А.А. Музика та Є.Ф. Лашук ставлять існування знарядь вчинення злочину у залежність від наявності предмета посягання та (або) потерпілого від злочину – за відсутності останніх у складі злочину не існує і знарядь його вчинення. На думку вчених, засоби вчинення злочину не характеризуються такою залежністю [11, с. 149]. Якщо розглядати склад порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту в контексті доктринальних положень, то потерпілий не визнається обов'язковою ознакою цього складу. Відповідно до ст. 286 КК України кримінально протиправним визнається заподіяння істотної шкоди будь-якому потенційному потерпілому без прив'язки до певних ознак. Потерпілий є факультативною ознакою цього складу кримінального правопорушення. Встановлення його ознак не впливає на кваліфікацію діяння за цією статтею. Разом з тим, заподіяння шкоди життю та здоров'ю потерпілого є обов'язковою ознакою об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 286 КК України. Життя та здоров'я є додатковим обов'язковим безпосереднім об'єктом цього складу кримінального правопорушення. У цьому процесі за допомогою транспортного засобу здійснюється безпосередній фізичний вплив на потерпілого, а отже використання цього знаряддя включено законодавцем у механізм заподіяння шкоди безпосередньому об'єкту. Об'єктивна сторона складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 286 КК України, включає суспільно небезпечне діяння, реалізувати яке можливо лише керуючи транспортним засобом.

А.А. Музика та Є.Ф. Лашук стверджують, що «знаряддя та засоби притаманні лише тим злочинам, які вчиняються у формі суспільно небезпечної дії» [11, с. 151]. Вочевидь, що така

теза пов'язана з тим, що вчені наполягають на тому, що знаряддя мають активний характер та використовуються для безпосереднього впливу на потерпілого. Порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорті особами, які керують транспортними засобами, з об'єктивної сторони можуть вчинятися як шляхом дії, так і бездіяльності, або ж шляхом «змішаної бездіяльності». Пасивна поведінка водія транспортного засобу, що є порушенням правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту, також може спричинити істотну шкоду. В.К. Матвійчук пише, що «вольова поведінка, у тому числі й бездіяльність, створює наслідки, але це лише властиво для злочинів із матеріальним складом» [13, с. 166]. Правила безпеки дорожнього руху передбачають систему дозволів та заборон для учасників дорожнього руху. Загальна норма щодо цього міститься у п. 1.5 Правил безпеки дорожнього руху, відповідно до якого дії або бездіяльність учасників дорожнього руху та інших осіб не повинні створювати небезпеку чи перешкоду для руху, загрожувати життю або здоров'ю громадян, завдавати матеріальних збитків [5]. Саме тому не слід ставити знаряддя вчинення кримінального правопорушення у залежність від окремих форм суспільно небезпечного діяння у конструкції об'єктивної сторони порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту, особами, які керують транспортними засобами.

Висновки. У складі кримінального правопорушення, передбаченого ст. 286 КК України, використання транспортного засобу перебуває у зв'язку із суспільно небезпечним діянням як ознакою об'єктивної сторони. Доводиться констатувати, що відсутні підстави для визнання транспортного засобу предметом цього складу кримінального правопорушення. Транспортний засіб є знаряддям вчинення кримінального правопорушення. Зважаючи на урізноманітнення засобів для пересування, особливу увагу слід приділяти встановленню відповідності знарядь ознакам саме механічного транспортного засобу. Основна відмінність механічного транспортного засобу від будь-якого іншого транспортного засобу є наявність двигуна або електродвигуна потужністю понад 3 кВт, тоді як деякі інші види транспорту можуть пересуватися і без наявності такого.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальне право України: Особлива частина: підручник / В.Я. Тацій, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін.; за ред. В.Я. Тація, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. 6-те вид., перероб. і допов. Харків: Право, 2021. 768 с.
2. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д.С. Азаров, В.К. Гришук, А.В. Савченко [та інші]; за заг. ред. О.М. Джужі, А.В. Савченка, В.В. Чернея. Київ: Юрінком Інтер, 2017. 1104 с.
3. Мисливий В.А. Транспортний засіб як предмет злочинів проти безпеки дорожнього руху й експлуатації транспорту. *Право і суспільство*. 2018. № 5. С. 188–194.
4. Бесчастна В.В. Кримінальна відповідальність за порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами: дисертація... на здобуття наукового ступеня доктора філософії. Харків: Харківський національний університет внутрішніх справ, 2019. 220 с.
5. Про правила дорожнього руху: постанова Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 2001 року № 1306 / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1306-2001-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.10.2024).
6. Загинець З. Кримінально-правова герменевтика: монографія. Київ: Видавничий дім «АрТЕК», 2015. 380 с.
7. Постанова Другої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 01 березня 2018 року у справі № 278/3362/15-к провадження № 51-877км18 / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/72561267> (дата звернення: 10.10.2024).
8. Вирок Шевченківського районного суду м. Запоріжжя від 19 квітня 2021 року у справі № 336/7734/20 провадження № 1кп/354/2021 / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96352078> (дата звернення: 10.10.2024).
9. Текст проекту нового Кримінального кодексу України (станом на 01.08.2024) / Новий Кримінальний Кодекс. URL: https://newcriminalcode.org.ua/_criminal-code (дата звернення: 10.10.2024).

10. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник / В.Я. Тацій, В.І. Тютюгін, В.І. Борисов, та ін.; за ред. В.Я. Тація, В.І. Тютюгіна, В.І. Борисова,. 6-те вид., перероб. і допов. Харків: Право, 2020. 584 с.
11. Музика А.А., Лащук Є.Ф. Предмет злочину: теоретичні основи пізнання: монографія. Київ: ПАЛИВОДА, 2011. 192 с.
12. Алієва А.В. Предмет кримінального правопорушення: поняття, види та значення: автореф...наук. ступеня к.ю.н.: 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». Харків: Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2021. 20 с.
13. Матвійчук В.К. Об'єктивна сторона складу злочину: її складові та зміст. *Держава та регіони*. Серія: Право. 2013. № 1(39). С. 163–168.